

DLA doktori értekezés tézisei

JÁNOSI ANDRÁS

Az archaikus magyar hegedűjáték

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28. számú művészet- és művelődéstörténeti
tudományok besorolású
doktori iskola

Budapest
2014

I. A kutatás előzményei

A népzene iránti érdeklődés, elhivatottság számomra családi örökség. A legelső Budapesten szervezett táncházban is ott voltam és nem sokkal később korábbi zenei tanulmányaim alapján a népi hegedűjáték tanulmányozásának is nekiláttam. 1975-ben alapítottam először népzenei együttesemet (Jánosi Együttes), amely némi átalakulással azóta is aktív. Gyerekkorom óta kialakult érdeklődésem miatt, kezdettől fogva foglalkoztatott a népzene előadásmódja és népzenei játékos hegedűsként az, hogy hogyan jelenhet meg a hegedűjátékban. Hangszeres vonószék előadásmódja, a klasszikus vonósjáték alapján nem volt megközelíthető, de a cigányzene modorában sem szólalt meg hitelesen. Egy ismeretlen zenei világ feltárása volt a feladat, amely a zenei műveltség megszokott, ismert ösvényein keresztül nem volt közelíthető. Maga Bartók is más utat választott e zenei világ megismeréséhez: a helyszínen, személyes kapcsolat útján tájékozódott és hangfelvételeket készített, amelyeket gyűjtőútjairól hazatérve, később is tanulmányozhatott. Az ő módszerét próbáltam követni, amikor 1974 nyarán elindultam erdélyi falvakba, hogy személyesen, a falusi hegedűsöktől ismerjem meg a népzene hegedűs előadásának rejtelmét. E munkámban – csakúgy mint népzenei muzsikusként – sokat köszönhetek Martin Györgynek, aki népzenei gyűjtőmunkánkban kezdettől támogatott, irányított és nélkülözhetetlen segítséget nyújtott. Ha a falusi hegedűsök játéktechnikájáról nem született is munka, Lajtha Széki gyűjtése, Dincsér Oszkár csiki hangszerekről szóló tanulmánya, valamint Bartók RMF I kötetének előszavában írt tanulmánya nagy segítségemre voltak.

II. Források

Elsődleges forrásaim a gyűjtőútjaimon, gyűjtéseimen megismert falusi zenészek voltak: mesterem Dobos Károly, valamint Moldován György (Ika Gyuri) széki primások, Zerkula János és Pulika János gyimesközéploki, Berki Ferenc (Árus Feri) mérai, Radák Béla gyulatelki, Töbiás József mezőkeszűi, Varró Dániel vajdakamarási, Balogh László és Duduj (Malacos) Lajos csíkszentdomokosi, Kodoba Béla magyarpalatkai, Földesi János madocsai, Potta Géza abaújszinei primások később Fodor Sándor Neti mérai, Cilika János és Cilika Gyula bogártelki, Horváth Elek vajdaszentiványi, Csiszár Aladár magyarpéterlaki primás. A velük való személyes kapcsolat, valamint a játékukról, játéktechnikájukról készült készült hang-, illetve videófelvetelek voltak legfontosabb forrásaim.

A falusi zenészekkel való személyes kapcsolat, illetve a helyszíni hang-, majd később videófelvetelek nélkülözhetetlen segítséget nyújtottak a Zenetudományi Intézet archívumából megismert korábbi felvételek elemzéséhez, megértéséhez.

Az említett forrásokon kívül, ha a falusi hegedűsök játékmódjáról nem találtam is részletes leírást, fontos adalékokat tudhattam meg a következő munkákból:

Lajtha László: *Széki gyűjtés*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1954)

Lajtha László: *Székelyvereszentmártoni gyűjtés*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1954)

Lajtha László: *Kőrispataki gyűjtés*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1955)

Dincsér Oszkár: *Két csiki hangszer; Mozsika és gardon*. Domanovszky György (szerk.)

A Népraizi Múzeum füzetek 7. (Budapest: Magyar Történelmi Múzeum, 1943.) (1943.)

Bartók Béla: *Rumanian Folk Music I, Introduction to Volume One*. (New York, Suchoff, 1967.)

A falusi hegedűsök játékmódjának elemzéséhez nagy segítséget jelentettek a következő munkák:

Ivan Galamian: *A hegedűjáték és tanítás alapjai*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1978)

Donington: *A barokk zene előadásmódja*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1978)

Leopold Mozart: *Hegedűiskola*. (Budapest: Mágus kiadó 1998)

III. Módszer

Az archaikus játékmódot őrző falusi hegedűsök egy ismeretlen, feltáratlan zenei világot jelentettek, amelyet a természettudomány módszereivel próbáltam megközelíteni. Először megfigyeltem az ismeretlen zenei jelenségeket, majd megpróbáltam leírni végül kísérletezni kezdtem hegedűn való megszólaltatásukkal. A folyamatot mindaddig újra kezdtem, amíg az eredmény nem volt az eredeti hangfelvételekkel közel egyező. E munkához semmi mással nem pótolható kísérleti terepet jelentett a III. kerületi Zeneiskola Népzenei fakultása (később, 1991-től Óbudai Népzenei Iskola), ahol 1981-től kezdtem hegedűt tanítani. Mindaz, amit disszertációmban leírtam negyven éve tartó megfigyeléseimnek, a megfigyelések elemzésének eredménye. A gyakorlatban, évtizedekig tartó kísérletezéssel, modellezéssel igyekeztem fényt deríteni arra, hogy helyesek-e a hegedűjáték sajátjaival kapcsolatos megfigyeléseim, továbbá, hogy melyek lehetnek e játékmód szükségszerű, illetve véletlenszerű, egyedi, illetve általános elemei. A hegedűjáték jelenségeire vonatkozó megfigyeléseim helyességét egyrészt saját előadói tevékenységemben is teszteltem, a legfontosabb próbát azonban ezeknek a tanítás gyakorlatában való alkalmazása jelentette. Ez utóbbi arra is lehetőséget adott, hogy a jellegzetes hangszeres megoldások taníthatóságát tanulmányozzam és tanításukhoz módszereket keressek, illetve találjak.

IV. Eredmények

Mindazt, amit a falusi, archaikus játékmóddal játszó hegedűsök hegedűjátékának évtizedekig tartó tanulmányozása során megfigyeltem, egyrészt kezdettől fogva saját előadói, illetve népzene tanítási munkámban teszteltem, majd alkalmaztam. Másrészt az előadás jellegzetességeiről és ezeknek hegedűn való megszólaltatásáról, megszólaltathatóságáról kezdettől fogva folyamatosan jegyzeteket, feljegyzéseket is készítettem. Ezek szolgáltak a többféle formában, változatban és terjedelemben megírt „népi hegedű” tantervek, majd „A magyar népzene előadásmódja” című 1999-ben megjelent munkám nyersanyagául, valamint a 2006-ban, a zeneakadémiai népzeneoktatás számára készített hegedű tanterv alapjául.

A magyar népzene előadásmódjának, valamint archaikus hegedűjáték több évtizedes tanulmányozása, a megfigyelt gyakorlatban való kipróbálása, megfigyeléseim feljegyzése, a feljegyzések rendszerezése, megfogalmazásuk folyamatos csiszolása tették lehetővé disszertációm megírását.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Jánosi András: *A barokk zene előadásmódjának élő hagyománya Magyarországon.*

Szakdolgozat, Bessenyei György Tanárképző Főiskola 1996. (Kézirat)

Jánosi András: „Népi hegedű tanterv” Dr. Szűcsné Hobaj Tünde (szerk): *Az alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programja, Népzene.* Budapest: Romi – Suli, 1999. 18-50.

Jánosi András: „Dobos Károly széki primás vonókezelése”. Virágvölgyi Márta-Felföldi László (szerk.) *A széki hangszeres népzene.* Budapest, Planétás, 2000. 226-246.

Jánosi András: *Hegedű tanterv a LFZE Hangszeres népzene képzés hegedű tanszaka számára.* Budapest, 2006 (Kézirat, LFZE)

Jánosi András: *A magyar népzene előadásmódja.* Dunaszerdahely, Csemadok Művelődési Intézete, Gyurcsó István Alapítvány Könyvek 45. 2009

Jánosi András: „A magyar hangszeres népzenei hagyomány 18. századi öröksége” Szemerényi Ágnes (szerk.) *Folklór és zene.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 2009. 327-343.

A Jánosi Együttes hangfelvételei

Hanglemez:

JÁNOSI ENSEMBLE – (1985) Hungaroton SLPX 18103
(Népzene Bartók műveiben, szatmári és mezőszegi zene)
RAPSZÓDIA – (1991) – Hungaroton SLPX 18171
(Liszt források, vajdakamarási, kalocsai és széki muzsika)

Kazetta:

RAPSZÓDIA – (1991) – Hungaroton MK 18171
(Műsora megegyezik az azonos című hanglemezővel)
EZERNYOLCSZÁZNEGYVENNYOLCBA'... - (1995) M. G. SZ.
(Válogatás a szabadságharc korának zenéjéből)

CD

RHAPSODY – (1991) – Hungaroton HCD 18191
(Liszt és Bartók források)

77 MAGYAR TÁNC (1730-1810) – (1997) – Hungaroton HCD 18228

KOSSUTH IZENETE ELJÖTT ... (1998) Hiripi HIPCD 0198
(Az 1848/49-es szabadságharc korának dallamai a korabeli források, valamint a népi emlékezet szerint) – A lemez az Együttes 1995-ben megjelent hasonló témájú kazettájának bővített, átdolgozott változata.

PRO PATRIA (2012) MKK HCD 435
(Válogatás a Rákóczi szabadságharc korának zenei emlékeiből)
A lemez kiadását a Nemzeti Kulturális Alap támogatta

GALÁNTÁTÓL GYERGYÓREMETÉIG (2012) MKK HCD 436
(Kodály források)
A lemez kiadását a Nemzeti Kulturális Alap támogatta

FELSŐ-MAROS VIDÉKI HEGEDŰMUZSIKA (2012) MKK HCD 445
(Válogatás Bartók Béla 1912-14-es Felső-Maros vidéki gyűjtéseiből)
A lemez kiadását a Nemzeti Kulturális Alap támogatta

A Jánosi Együttes koncertműsorai:

Zene húros hangszerekre ... dudára és furulyára – Bartók források (1981)
Hallottad-e hírét Szatmár vármegyének ...? (1983)
Holttenger – töredékek az erdélyi mezőség népének életéből (1984)
Magyar Rapszódia – Liszt források (1986)
Talpra Magyar (1987)
Magyar Tájak (1991)
Élő Hagyomány (1991)
A Magyar Táncok Divatja a 18. században (1992)
A Reformkor Zenéje (1994)
Magyar nemesi udvarházak muzsikája a 18. században (1996)
77 Magyar tánc, 1730-1810 (1997)
Kossuth izenete eljött... (1998)
A magyar zene 18. századi emlékei a néphagyományban (1998)
Régi magyar táncok (1998, 2005)
A magyar zenei hagyomány és a műzene (2000, 2002)
Haydn és a magyar zenei hagyomány (2001)
Magyar nemesi udvarházak zenéje, 1770-1800 (2002) /nem azonos a korábbi változattal/
A Rákóczi szabadságharc emlékezete...(2003, 2004)
Az Óperenciás tengeren túl... (2003, 2004, 2007)
Pro patria (2004)
Bartók nyomában (2004, 2006) /a Zene húros hangszerekre... műsor változata/
Régi magyar táncok (2005, 2006) /nem azonos a korábbi változattal/
A magyar és török zene öröksége (2006, 2007)
Galántától Gyergyóremetéig... – Kodály források (2007, 2008)
„Rondo all’ Ongarese” – Haydn és a magyar zenei hagyomány. (2009)
A magyar muzsika öröksége – Válogatás az archaikus magyar zenei hagyományból (2010)
Magyar Rapszódia – A korábbi koncert műsor Liszt évfordulóra átdolgozott változata (2011)
Harmincon innen és túl... – Válogatás az együttes koncert műsoraiból (2011)
A magyar zene XVIII. századi öröksége - A barokk zene előadásmódja és a magyar zenei hagyomány. (2012, 2013)
Liszt és Bartók források (2014)
Az archaikus magyar hegedűjáték (2015)

A Jánosi Együttes jelentősebb szereplései:

Európai Rádiók Népzenei (EBU) Fesztiválja - Kaustinen (1982)
Nemzetközi Bartók Fesztivál - London, Queen Elisabeth Hall (1988)
Nyugat-kelet Hegedű Fesztivál, WDR - Köln (1989)
Lombardiai Őszi Fesztivál - Como (1990)
Duna Fesztivál - Milánó, Teatro Lirico (1991), Monfalcone (1993)
42. Bath-i Nemzetközi Fesztivál - Bath (1991)
Régizene Fesztivál - Csíkszereda (1992,2001,2002, 2004)
Sevillai Világkiállítás - Sevilla (1992)
Thaxtadi Fesztivál - Thaxtad (1993)
Bartók Béla emléknepok - Sepsiszentgyörgy, Kolozsvár (1995)
Bartók és világa, Bard Music Festival - New York, Lincoln Center (1995)
A hagyományos magyar zene fesztiválja - Párizs, Cite de la musique (1996)
Bartók Napok - Amsterdam, Concertgebouw (1997)
„Európa kulturális fővárosai” Fesztivál - Reykjavik (2000)
Zeneakadémia - Oslo (2000)
Lengyel Rádió, Népzenei fesztivál - Varsó (2001)
„Közép Európa zenéje és nemzeti iskolái” Fesztivál - Megaron - Athén (2002)
Régizenei napok - Sopron, (2003)
Haydn fesztivál - Fertőd Eszterháza (2003)
Csíkszereda - Városi Művelődési Ház - (2004, 2006, 2008)
Bérlin - Collegium Hungaricum (2006)
Istanbul (2006, 2007)
Szófia (2008)
London - Queen Elisabeth Hall (2009)
London - King’s Place (2011)
Varsó - Magyar Kultúra Napja - Lengyel Rádió (2011)
Varsó - Festival La folle Journe - Le Titan (2011)
Istanbul - Boğaziçi University (2011)
Bukarest - Bukaresti Magyar Intézet (2013)
Csíkszereda (2013)
Székelyudvarhely (2013)
Koltó (2013)
Istanbul - CKM (2014)